

Sygn. akt I CSK 364/07

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 13 grudnia 2007 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Krzysztof Pietrzykowski (przewodniczący,
sprawozdawca)

SSN Irena Gromska-Szuster

SSN Zbigniew Kwaśniewski

w sprawie z powództwa K. Ż.
przeciwko Polskim Sieciom Elektroenergetycznym S.A. z siedzibą w W.
obecnie PGE Polska Grupa Energetyczna Spółce Akcyjnej z siedzibą w L.
o zobowiązanie,
po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 13 grudnia 2007 r.,
skargi kasacyjnej powoda od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 17 kwietnia 2007 r.,

1. oddala skargę kasacyjną;

2. nie obciąża powoda kosztami postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

K. Ż. wniósł o zobowiązanie Polskich Sieci Elektroenergetycznych S.A. z siedzibą w W. do złożenia oświadczenia woli, że pozwana kupuje od powoda działkę gruntu nr 99/5 o powierzchni 2.300 m² położoną we wsi M., dla której Sąd Rejonowy w M. Wydział Ksiąg Wieczystych prowadzi księgę wieczystą nr [...], za cenę 161.000,00 zł płatną w terminie 14 dni od uprawomocnienia się wyroku, oraz o zasądzenie od pozwanej na jego rzecz kosztów procesu. Następnie powód zmodyfikował żądanie pozwu w ten sposób, że domagał się zobowiązania pozwanej do złożenia oświadczenia woli o wykupie gruntu za cenę 67.300,00 zł, a w piśmie procesowym po zamknięciu rozprawy wnosił o otwarcie zamkniętej rozprawy i domagał się wykupu gruntu za kwotę 116.840,00 zł. Sąd Okręgowy nie uwzględnił wniosku powoda o otwarcie rozprawy.

Wyrokiem z dnia 26 października 2006 r. Sąd Okręgowy oddalił powództwo i zasądził od powoda na rzecz pozwanej kwotę 3.600,00 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego. Sąd Okręgowy ustalił, że powód nabył na podstawie umowy darowizny z dnia 20 lutego 1991 r. własność rzeczonyj nieruchomości rolnej. Nad tą nieruchomością przechodzi linia elektroenergetyczna wysokiego napięcia 400 kv M. – M., wybudowana w latach 1981 - 1983 przez Zakład Energetyczny W. – M. Zgodnie z uchwalonym w dniu 29 lipca 2002 r. miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego działka powoda położona jest w strefie ochronnej napowietrznej linii elektroenergetycznej wysokiego napięcia, stąd sposób jej zagospodarowania należy każdorazowo uzgodnić z właściwym zakładem energetycznym, aby zapewnić zarówno bezpieczeństwo ludzi, jak i prawidłowe funkcjonowanie linii wysokiego napięcia. W latach 1992 - 1997 K. Ż. bezskutecznie występował do Urzędów Rejonowego i Wojewódzkiego z żądaniami zapłaty równowartości działki, jej wykupu lub przyznania działki zamiennej. Na jego wniosek doszło jedynie do wydania w dniu 22 sierpnia 1997 r. decyzji ustanawiającej na terenie działki strefy ochronnej drugiego stopnia, powodującej zakaz lokalizowania na jej obszarze budynków mieszkalnych i wymagających szczególnej ochrony przed działaniem pól elektromagnetycznych, lecz

dopuszczającej możliwość okresowego przebywania na niej ludzi, związanego z prowadzeniem działalności gospodarczej, turystycznej i rekreacyjnej. W 2004 r. powód wystąpił do Polskich Sieci Elektroenergetycznych S.A. z żądaniem wykupu działki, lecz również spotkał się z odmową.

Zdaniem Sądu Okręgowego, powództwo wniesione na podstawie art. 231 § 2 k.c. nie zasługiwało na uwzględnienie, przede wszystkim z uwagi na skutecznie podniesiony przez pozwaną zarzut przedawnienia, ponieważ uprawnienia, jakie przysługują stronom stosunku prawnego powstałego wskutek budowy na cudzym gruncie, mają charakter majątkowy w rozumieniu art. 117 § 1 k.c. i podlegają przedawnieniu, żaden bowiem przepis prawa nie przewiduje ich wyłączenia spod działania przepisów o przedawnieniu. Przepisem takim nie jest art. 223 k.c., gdyż dotyczy on wyłącznie roszczeń uregulowanych w art. 222 k.c. Pogląd, iż roszczenie z art. 231 § 1 k.c. nie podlega przedawnieniu, wyraził wprawdzie Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 18 marca 1968 r., III CZP 15/68 (OSNCP 1968 r., nr 8-9, poz. 138), lecz w jej uzasadnieniu wskazał na ścisły związek roszczenia z art. 231 § 1 k.c. z posiadaniem i wynikającymi z niego uprawnieniami. Argumentacji tej nie można odnieść do roszczenia właściciela przeciwko posiadaczowi, wynikającego z art. 231 § 2 k.c. W ocenie Sądu Okręgowego, powołanie się przez pozwaną na zarzut przedawnienia nie stanowi nadużycia prawa podmiotowego, bowiem w sprawie nie zachodzą żadne wyjątkowe okoliczności, a przyczyną opóźnienia dochodzenia roszczenia przez powoda nie była naganność zachowania pozwanej ani jej zła wola. Okoliczności przedstawione przez strony wskazują na to, że do przedawnienia roszczenia doszło wskutek niczym nieuzasadnionej, długoletniej bierności powoda w egzekwowaniu roszczenia. W związku z tym Sąd Okręgowy instancji uznał, że pozwana skutecznie podniosła zarzut przedawnienia, w wyniku czego roszczenie stało się tzw. roszczeniem niezupełnym (naturalnym), którego cechą jest niemożność przymusowej realizacji. Niezależnie od tego Sąd Okręgowy nie podzielił sposobu rozumienia przesłanek roszczenia z art. 231 § 2 k.c. zaprezentowanego w uzasadnieniu wyroku Sądu Najwyższego z dnia 16 lipca 2004 r., I CK 26/04 (OSP 2005, nr 3, poz. 40). Uznał bowiem, że nie mieści się w granicach wykładni prawa przyjęcie, iż wzniesieniem budynku lub innego urządzenia na gruncie jest

także zainstalowanie trwałych urządzeń mających fizyczne oparcie w sąsiednich nieruchomościach, lecz znajdujących się w granicach przestrzennych danej działki gruntu, a także sprowadzenie wartości tych urządzeń do kosztu przesunięcia linii elektroenergetycznej. Interpretacja ta jest bowiem sprzeczna z literalnym brzmieniem przepisu. Zdaniem Sądu Okręgowego, środki ochrony własności przed jej ograniczeniem na skutek zakładania urządzeń służących do przesyłania energii elektrycznej zawiera przede wszystkim art. 124 ust. 5 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (jedn. tekst: Dz. U. z 2004 r. Nr 261, poz. 2603, ze zm.; dalej: u.g.n.), przy czym przepis ten przewiduje możliwość żądania wykupu gruntu wyłącznie na rzecz Skarbu Państwa. W ocenie Sądu Okręgowego, powód nie wykazał także przesłanki niemożności korzystania z nieruchomości w sposób dotychczasowy albo zgodny z jej dotychczasowym przeznaczeniem. Za zasługujący na aprobatę Sąd Okręgowy uznał pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 28 lutego 2002 r., III CZP 1/02 (OSNC 2003, nr 1, poz. 4), iż art. 124 ust. 5 u.g.n. jest przepisem szczególnym w stosunku do art. 231 § 2 k.c., z uwagi na podmiotowo i przedmiotowo odmienne cechy tych roszczeń, a w szczególności fakt, że podmiot wnoszący na gruncie urządzenie infrastruktury technicznej nie jest posiadaczem, a urządzenie to stanowi element funkcjonowania przedsiębiorstwa na użytek publiczny, a nie część składową nieruchomości.

Powód wniósł apelację od wyroku Sądu Okręgowego.

Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 13 marca 2007 r. oddalił apelację oraz zasądził od powoda na rzecz pozwanej kwotę 2.700 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego przez Sądem drugiej instancji. W uzasadnieniu Sąd Apelacyjny podkreślił, że mimo naruszenia przez Sąd Okręgowy art. 316 § 1 k.p.c., zaskarżony wyrok podpowiada prawu. Zdaniem Sądu Apelacyjnego, decyzja Naczelnika Gminy H. z dnia 20 maja 1981 r., zezwalająca Zakładowi Energetycznemu W. – M. na czasowe wejście na teren stanowiący własność prywatną w celu budowy linii energetycznej, pozbawiła powoda podstaw do dochodzenia ochrony własności na podstawie przepisów prawa cywilnego. Decyzja ta została wydana na podstawie art. 35 § 1 ustawy z dnia 12 marca 1958 r. o zasadach i trybie wywłaszczania nieruchomości (jedn. tekst: Dz. U. z 1974 r. Nr 10,

poz. 64, ze zm.), który przyznawał naczelnikom gmin kompetencje do udzielania organom administracji państwowej, instytucjom i przedsiębiorstwom państwowym zezwoleń na zakładanie i przeprowadzanie na nieruchomościach (zgodnie z zatwierdzoną lokalizacją szczegółową) ciągów drenażowych, przewodów służących do przesyłania płynów, pary, gazów, elektryczności oraz urządzeń technicznych łączności i sygnalizacji, a także innych podziemnych lub nadziemnych urządzeń technicznych niezbędnych do korzystania z nich. Decyzja ta stanowi akt wyłączenia poprzedników prawnych powoda, ograniczający ich własność w zakresie korzystania z gruntu. Wprawdzie tryb wyłączenia dokonanego na podstawie ustawy z 1958 r. nie spełnia obecnych wymagań konstytucyjnych, lecz należy wziąć pod uwagę okoliczność, że Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. obowiązuje od dnia 17 października 1997 r., zaś jej skutki nie odnoszą się do aktów wcześniej wydanych. Należy też zauważyć, iż sama ustawa z 1958 r. w art. 35 § 3 przewidywała całkowite wyłączenie nieruchomości w sytuacji, jeżeli założenie i przeprowadzenie przewodów i urządzeń powodowało, że nieruchomość nie nadawała się do dalszego racjonalnego jej użytkowania przez właściciela na dotychczasowe cele. Obecnie powód może domagać się od starosty nabycia nieruchomości na rzecz Skarbu Państwa w drodze umowy. W wypadku gdyby wskazanej decyzji wyłączeniowej (ograniczającej prawo własności) nie wydano, powód mógłby domagać się cywilnoprawnej ochrony własności, wywodząc roszczenia m. in. z art. 231 § 2 k.c. Wówczas aktualny stałby się problem zgłoszonego przez pozwaną zarzutu przedawnienia roszczenia. Zdaniem Sądu Apelacyjnego, słusznie przyjął Sąd I instancji, że roszczenie właściciela przeciwko posiadaczowi, który zabudował jego grunt, przedawnia się z upływem 10-letniego okresu, który powinien być liczony od dnia wymagalności roszczenia, a więc od dnia dokonania zabudowy. Roszczenie o wykup ma charakter majątkowy i ulega przedawnieniu na zasadach ogólnych, skoro brak jest przepisów przewidujących odstępstwo od tej reguły. Argumenty za nieprzedawnianiem się roszczenia z art. 231 § 1 k.c., przysługującego samoistnemu posiadaczowi w dobrej wierze, przytoczone w uzasadnieniu uchwały Sądu Najwyższego z dnia 18 marca 1968 r., III CZP 15/68 (OSN 1968, nr 8-9, poz. 138), nie mogą być odnoszone do roszczenia z art. 231 § 2 k.c., gdyż jego przedmiotem jest ochrona uprawnień

właściciela, a nie posiadacza.

Powód w skardze kasacyjnej zarzucił naruszenie art. 222, art. 223 i art. 231 § 2 w związku z art. 140 k.c. oraz art. 31 ust. 3 i art. 64 ust. 2 i 3 Konstytucji RP.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzut naruszenia art. 231 § 2 w związku z art. 140 k.c. jest trafny. Sąd Apelacyjny, wyłączając możliwość zastosowania w niniejszej sprawie art. 231 § 2 k.c., powołał się na okoliczność, że decyzja Naczelnika Gminy H. z dnia 20 maja 1981 r., wydana na podstawie art. 35 § 1 ustawy z dnia 12 marca 1958 r. o zasadach i trybie wywłaszczania nieruchomości (jedn. tekst: Dz. U. z 1974 r. Nr 10, poz. 64, ze zm.), stanowi akt wywłaszczenia poprzedników prawnych powoda oraz pozbawia powoda możliwości dochodzenia ochrony własności na podstawie przepisów prawa cywilnego. Wyżej przytoczony przepis uprawniał organy administracji państwowej, instytucje i przedsiębiorstwa państwowe do zakładania i przeprowadzania na nieruchomościach m. in. przewodów służących do przesyłania elektryczności oraz urządzeń technicznych niezbędnych do korzystania z tych przewodów. Przepis ten jednak, wbrew odmiennej ocenie Sądu Apelacyjnego, nie prowadził do wywłaszczenia właściciela nieruchomości. Taka wykładnia znajdowała uzasadnienie w sformułowaniu art. 35 § 3 rozważanej ustawy, który umożliwiał wywłaszczenie nieruchomości dopiero w sytuacji, gdy założenie i przeprowadzenie przewodów oraz urządzeń powodowało, że nieruchomość nie nadawała się do dalszego racjonalnego jej użytkowania przez właściciela na cele dotychczasowe.

Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 9 marca 2007 r., II CSK 457/05 (Monitor Prawniczy 2007, nr 7, s. 339) podkreślił, że właściciel, który wskutek decyzji administracyjnej, wydanej na podstawie art. 35 ustawy z dnia 12 marca 1958 r. o zasadach i trybie wywłaszczania nieruchomości, i instalacji na terenie nieruchomości urządzeń służących do przesyłania energii cieplnej, elektrycznej lub gazu, został pozbawiony możliwości swobodnego dysponowania swoją własnością, ma prawo zwrócić się o wykup nieruchomości na drodze administracyjnej. W wyroku tym Sąd Najwyższy nie rozważał jednak kwestii dopuszczalności stosowania art. 231 § 2 k.c. Natomiast w uchwale z dnia 28 lutego 2002 r., III CZP 1/02 (OSNC 2003, nr 1, poz. 4) Sąd Najwyższy stwierdził, że przepisem

szczególnym w stosunku do art. 231 § 2 k.c. jest art. 124 ust. 5 u.g.n., zgodnie z którym właściciel lub użytkownik wieczysty może żądać nabycia przez Skarb Państwa, w drodze umowy, własności albo użytkowania wieczystego nieruchomości, jeżeli założenie lub przeprowadzenie m. in. przewodów i urządzeń służących do przesyłania energii elektrycznej oraz innych obiektów i urządzeń niezbędnych do korzystania z tych przewodów i urządzeń, uniemożliwia właścicielowi albo użytkownikowi wieczystemu dalsze prawidłowe korzystanie z nieruchomości w sposób dotychczasowy albo w sposób zgodny z jej dotychczasowym przeznaczeniem. Jednakże Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 16 lipca 2004 r., I CK 26/04 (Monitor Prawniczy 2004, nr 16, s. 726; OSP 2005 nr 3, poz. 40), wydanym w okolicznościach faktycznych podobnych do występujących w niniejszej sprawie, uznał, odnosząc się do tej uchwały, że zapadła ona na tle innego stanu faktycznego, w którym linie energetyczne wysokiego napięcia znajdowały fizyczne, trwałe oparcie na nieruchomości stanowiącej własność osoby dochodzącej ochrony na podstawie art. 231 § 2 k.c. W uzasadnieniu uchwały z dnia 28 lutego 2002 r., III CZP 1/02, wyraźnie bowiem wskazano, że urządzenia wzniesione na gruncie właściciela, w rozumieniu art. 231 k.c., stają się częścią składową nieruchomości, a nie elementem funkcjonowania przedsiębiorstwa (zakładu) na użytek publiczny, co jest istotą treści regulacji wyrażonej w art. 124 u.g.n.

Sąd Apelacyjny, inaczej niż Sąd Okręgowy, nie odniósł się wyraźnie do poglądu wyrażonego we wspomnianym wyroku Sądu Najwyższego z dnia 16 lipca 2004 r., I CK 26/04, według którego do powstania roszczenia wynikającego z art. 231 § 2 k.c. wystarczy zainstalowanie trwałych urządzeń, które - mając fizyczne oparcie na sąsiednich nieruchomościach - znalazły się na trwałe w granicach przestrzennych nieruchomości określonych w art. 143 k.c. Sąd Najwyższy w niniejszym składzie w pełni podziela ten pogląd.

Jednakże skarga kasacyjna nie zasługuje na uwzględnienie z tego powodu, że roszczenie dochodzone przez powoda na podstawie art. 231 § 2 k.c. uległo przedawnieniu. Sąd Najwyższy w pełni podziela stanowisko zajęte w tym zakresie przez Sądy obu instancji. Do roszczenia, o którym mowa w art. 231 § 2 k.c., nie można stosować wyjątkowej reguły o nieprzedawnianiu roszczeń przewidzianej

w art. 223 k.c. Artykuł 231 § 2 pozostaje w zbiegu z art. 222 § 2 k.c., co oznacza, że właściciel ma inne uprawnienia w zależności od tego, z którego roszczenia skorzysta. Jeżeli dochodzi *actio negatoria*, to nie może żądać wykupu zajętej działki, ale za to jego roszczenie nie przedawnia się. W niniejszej sprawie nie znajduje zastosowania pogląd, że roszczenie przewidziane w art. 231 § 1 k.c. nie podlega przedawnieniu, wyrażony przez Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 18 marca 1968 r., III CZP 15/68 (OSNCP 1968 r., nr 8-9, poz. 138). Inaczej bowiem kształtuje się przedawnienie roszczeń określonych w obu paragrafach art. 231 k.c. W uzasadnieniu wspomnianej uchwały Sąd Najwyższy podkreślił, że roszczenie określone w § 1 łączy się ze stanem posiadania nieruchomości, w konsekwencji zatem bieg ewentualnego przedawnienia mógłby się rozpocząć dopiero po utracie posiadania przez posiadacza. Jednakże, jak wynika z tego przepisu, posiadanie jest niezbędną przesłanką podniesienia roszczenia, ponieważ bez posiadania nie ma roszczenia. Utrata posiadania powoduje skutek silniejszy niż rozpoczęcie biegu terminu przedawnienia wobec roszczenia posiadacza, takie roszczenie bowiem wygasa, w rezultacie czego posiadacz jest zmuszony do szybkiego działania – przy próbie odebrania mu posiadania od razu musi dochodzić roszczenia z art. 231 § 1 k.c. pod rygorem jego utraty. Taka regulacja jest zgodna z konstytucyjną zasadą ochrony własności, a także z ochroną posiadacza samoistnego w całym okresie posiadania. Zgodzić się zatem trzeba z rozważaną uchwałą, że nieuzasadnione byłoby przyjmowanie, iż wraz z długością posiadania słabnie ochrona posiadacza, ponieważ jego roszczenie przewidziane w art. 231 § 1 k.c. ulega przedawnieniu. Sytuacja inaczej przedstawia się w wypadku dochodzenia roszczenia przewidzianego w art. 231 § 2 k.c. Nie należy tu promować właściciela, który nie dba o swoją nieruchomość i nie reaguje na to, że ktoś wznosił na niej budynek (inne urządzenie) o wartości przekraczającej wartość tej nieruchomości. W konsekwencji roszczenie właściciela trzeba uznać za mające charakter majątkowy i niepodlegające art. 223 k.c., a więc, wobec braku szczególnego przepisu, ulegające przedawnieniu na zasadach ogólnych. Początkiem biegu przedawnienia jest w rozważanej sytuacji zakończenie wznoszenia budynku (innego urządzenia), co w okolicznościach niniejszej sprawy

nastąpiło w 1983 r., zatem roszczenie dochodzone na podstawie art. 231 § 2 k.c. uległo przedawnieniu najpóźniej w 1993 r. na podstawie art. 118 k.c.

Nie zasługuje na uwzględnienie podniesiony w skardze kasacyjnej zarzut naruszenia art. 31 ust. 3 i art. 64 ust. 2 i 3 Konstytucji RP, który został zgłoszony bez żadnego uzasadnienia oraz niejako „przy okazji” innych zarzutów naruszenia prawa materialnego.

Na podstawie art. 102 k.p.c. nie obciążono powoda obowiązkiem zwrotu kosztów procesu na rzecz pozwanej, mając na względzie występujące rozbieżności na tle wykładni zastosowanych w sprawie przepisów, zwłaszcza art. 231 § 2 k.c., oraz okoliczność, że na przeszkodzie uwzględnieniu skargi kasacyjnej, a w konsekwencji uwzględnieniu powództwa, stanął jedynie podniesiony przez pozwaną zarzut przedawnienia roszczenia.

Z przedstawionych powodów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł jak w sentencji, wychodząc z założenia, że zaskarżony wyrok, mimo częściowo błędnego uzasadnienia, odpowiada prawu.